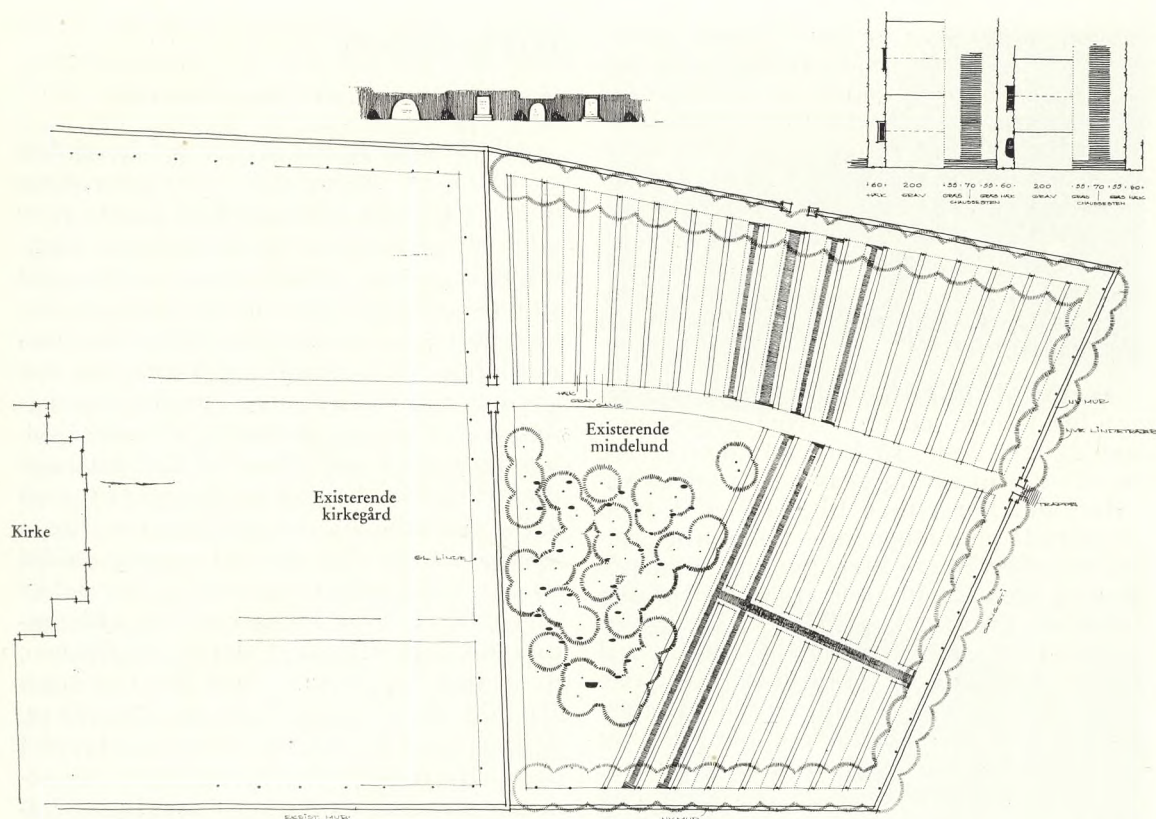

Fig. 101.
J.P. Junggreen Have
og C. Th. Sørensen
Udvidelse af
Løgumkloster
kirkegård.

Løgumkloster kirkegårds udvidelse

Havearkitekt I. P. Junggreen Have

Den gamle kirkegård er klart og enkelt opdelt med to hovedgange, hvorfra gravene går ud i parallelle rækker. Alle gravene er østvendte, og kirkegården som helhed er af en egen spartansk skønhed uden påfund af nogen art, — kun rammet ind af en svær rødstensmur, gamle, høje linde og den vældige kirkebygning.

Gravene er kantet af lave thujahække, og stenene ses fra alle sider. Måske ses de for meget; vi tænker på ved en meget nænsom regulering at flytte hækkene helt ind til bagsiden af stenene og lade dem gro op over stenenes højde. Det vil give noget mere plads mellem gravene og måske give et roligere præg; men på den anden side vil det tilsløre noget karakteristisk ved kirkegården, så jeg er ikke helt sikker på, at det er rigtigt at gøre sådan. Desuden er det mærkeligt, at man bare ved at se ud over denne kirkegård kan se kampen mellem dansk og tysk på-

virkning; også dette er det måske forkert at udjævne.

Udvidelsen, der er planlagt i samarbejde med havearkitekt, professor C. Th. Sørensen, foretages på et areal øst for den gamle kirkegård og i direkte forbindelse med denne. Her ligger en mindelund for sognets faldne i verdenskrigen 1914—18, formet meget enkelt af små kampesten med et navn på hver og anbragt i græs mellem gamle træer. Mindelunden var afgrænset mod øst af en gangsti fra byen til engene mod syd, og stien har bestemt kirkegårdens form, selvom den nu er blevet flyttet ud øst for den nye mur, som hele udvidelsesarealet afgrænses af.

Umiddelbart syd for kirkegården er Løgumkloster *refugium* bygget, og det skyldes til dels dettes tilblivelse, at kirkegården kunne anlægges på det pågældende sted, idet en afgravning af ca. 8.000 m³ jord er henlagt på det før meget lavtliggende areal.

Ved udvidelsen er der i første række tænkt på, at alle grave skulle være østvendte, og at den gamle og den nye del ikke skulle være væsentligt forskellige. Herefter gav det sig egentlig selv, hvordan udformningen måtte blive. Det er *landsbykirkegårdens* fine gamle princip med parallelle rækker af grave ud fra 1 eller 2 hovedgange og uden forsøg på ved hjælp af f. eks. gravgårde, pladser eller busketter at tilsløre, at det er en kirkegård.

Den rent praktiske udformning er: En ret bred hæk, 60 cm, hvori gravstenen kan lukkes inde, så kun forsiden er fri, herefter 2 m synlig grav og 55 cm græs-rabat, der hører med til gravstedet, men er ubrudt gennemgående langs alle grave, derefter 70 cm bred gang af chaussésten og igen 55 cm græs afgrænset af den følgende gravrækkes ryghæk. Det giver et brugbart gangareal på 180 cm, og ved begravelse undgår man at skulle flytte sten og hæk, idet man graver ud i græsarealet i stedet. Sidehække plantes kun fra ryghæk ud til græskant, og der plantes ingen forhæk. Ud mod hovedgangen, der belægges med grus, afgrænses gravgangene med 3 rækker chaussésten foran græsset.

De brede ryghække klippes i højde efter gravstenene, således at hækkens overkant er 15–30 cm højere end stenen, dog ingen steder under 70 cm. På denne måde må man kunne opnå mere spil i lys og skygge over hækkene, end hvis de alle blev klippet i samme højde.

Rundt om kirkegården plantes en række lind som en fortsættelse af rammen om den gamle kirkegård.

102. Kirkelade
i Store Rise, Ærø.
Foto: J. Th. 1957.

Kirkeladen

Overinspektør, dr. phil. Aage Roussell

Alle kender byens kirke, ved hvad den er til og er nogenlunde klar over dens alder. Og hvor kirkegårdens gamle mur eller stendige er bevaret med den kamtakkede portal, fryder man sig over det smukke samspil med landskabet og kirkebygningen, og heldigvis bliver den formastelige, der mumler grimme ord om portens snæverhed, som gør det vanskeligt for moderne lastbiler at køre ind, hurtigt dysset ned. Men det lille hus, der undertiden beskedent trykker sig op mod kirkegårdshegnet, lægger næsten ingen mærke til. Og dog har det engang spillet en betydelig rolle i sognets liv. For det er kirkeladen, hvor bønderne fra ældgammel tid har afleveret deres tiendekorn, hvorefter de, i hvert fald fra Christian III's tid, samme dag fik et måltid mad og drikke. Når kornet var tærsket, blev det delt i tre dele; i den katolske tid fik bispren, præsten og kirkens vedligeholdelseskonto hver sin part, efter reformationen overtog kongen bispetienden. Senere blev tiendeindtægten ofte overdraget til private, i reglen godsejeren, som derefter skulle udrede det fornødne til kirkens vedligeholdelse. De færreste modstod fristelsen til at spare på udgifterne, og dette er delvis den noget ejendommelige grund til, at vi nu kan glæde os over, at så meget gammelt er bevaret ved Danmarks landsbykirker.

Praktisk talt enhver kirke, også i byerne, har haft sin lade; fra *Jacob Madsen*, der var bisp på Fyn 1587–1606, ved vi, at kun tre af øens ca. 200 kirker på det tidspunkt ingen havde; men allerede da var der begyndt at gå svind i dem, og *Frederik II* havde givet Aarhus stift tilladelse til at nedrive alle dem, der var opført af bindingsværk. Nu er der kun ca. 30 tilbage i hele landet.

Ingen af dem anvendes efter den oprindelige bestemmelse. Enkelte kan være i brug som lade for præstegårdsjorden, men de fleste er indrettede som ligkapeller, hospitaler eller til beboelse. I byerne var det ikke ualmindeligt at bruge dem